

SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODI YOSHLAR NIGOHIDA

To‘xteyeva Shaxzoda Omon qizi
Termiz davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada O‘zbekiston xalq yozuvchisi Shukur Xolmirzayev ijodining asosiy tamoyili – haqiqatga sadoqat masalasi tahlil qilingan. Adibning “shafqatsiz realizm” uslubi, hayotni bezaksiz, qanday bo‘lsa shundayligicha tasvirlash mahorati, inson ruhiyatining teran psixologik tahlili va milliy qadriyatlarni yoritishdagi o‘ziga xos uslubi o‘rganilgan. Yozuvchining “To‘lqinlar”, “Oq otl”, “So‘nggi bekat”, “Yo‘lovchi”, “Qil ko‘prik” kabi asarlari misolida uning haqiqatni bo‘yashdan qochgan ijodkor sifatidagi o‘rni yoritilgan.

KALIT SO‘ZLAR: Shukur Xolmirzayev, haqiqatga sadoqat, shafqatsiz realizm, psixologizm, milliy qadriyatlar, inson ruhiyati, zamon mas‘uliyati, realistik tasvir.

Kirish

Adabiyot – jamiyat ko‘zgusi. Ammo ba‘zi ko‘zgular borki, ular nafaqat aks ettiradi, balki haqiqatning eng nozik qirralarini ham ochib beradi. Shukur Xolmirzayev ana shunday ijodkor edi. U hech qachon haqiqatni bo‘yashga, uni yumshatishga yoki bezashga urinmadi. Hayotni qanday bo‘lsa, shundayligicha – go‘zalliklari va xunukliklari, quvonchlari va qayg‘ulari bilan birga tasvirlash uning ijodiy tamoyiliga aylandi. Aynan mana shu fazilat uni o‘zbek adabiyotining eng o‘ziga xos ijodkorlaridan biriga aylantirdi. Ustoz adib Abdulla Qahhor tomonidan alohida e‘tirof etilgan bu ijodkor o‘zbek nasrining rivojiga ulkan hissa qo‘shdi. Uning hayoti va ijodi bugungi kunda ham adabiyotshunoslar va kitobxonlar diqqat markazida turibdi. Haqiqatni bo‘yashni istamagan ijodkor sifatida u o‘zidan keyingi avlodlar uchun benazir maktab qoldirdi.

Haqiqatni bo‘yashdan qochish – Shukur Xolmirzayev ijodining bosh tamoyili

Shukur Xolmirzayev ijodining bosh mezoni – haqiqatni qanday bo‘lsa, shundayligicha ko‘rsatish edi. U yozuvchining vazifasi o‘quvchini xushomad qilish yoki uni xayoliy dunyolarga olib ketish emas, balki hayotni butun murakkabligi bilan ko‘rsatish, deb hisoblardi. Bu tamoyil uning butun ijodi davomida o‘zgarmasdan saqlanib qoldi. Shu bois uning asarlarida sun‘iy ravishda “yaxshilangan” qahramonlar, siyqasi chiqqan ideal obrazlar deyarli uchramaydi. Uning qahramonlari – tirik odamlar. Ularning kamchiliklari bor, xato qiladilar, ikkilanadilar, ba‘zan yiqiladilar, lekin aynan shu jihatlari bilan ular bizga yaqin va tushunarli. Yozuvchi ularni yuqoridan turib hukm

qilmaydi, aksincha, ular bilan birga yashaydi, birga kechinadi. Bu esa uning asarlariga alohida ishonchlilik va ta'sirchanlik baxsh etadi.

Adib “To‘lqinlar” qissasida oddiy insonlarning murakkab ichki kechinmalarini, ularning jamiyatdagi o‘z o‘rnini topish uchun kurashini bezaksiz, real tasvirlaydi. U qahramonlarining yutuqlari bilan birga mag‘lubiyatlarini ham, quvonchlari bilan birga iztiroblarini ham ko‘rsatishdan qochmaydi. Qissada tasvirlangan har bir voqea, har bir kechinma shu qadar haqqoniylik, kitobxon o‘zini asar qahramonlari bilan birga yashayotgandek his qiladi. Aynan mana shu haqqoniylik asarning ta'sir kuchini oshiradi va kitobxonni befarq qoldirmaydi. “To‘lqinlar” qissasi orqali yozuvchi o‘zining haqiqatni bo‘yashdan qochmaslik tamoyilini yaqqol namoyon etgan.

“Oq to‘rg‘ay” hikoyasida esa u insonning tabiat bilan, o‘zligi bilan, jamiyat bilan murakkab munosabatlarini haqqoniy tasvirlaydi. Hikoya qahramoni oddiy bir bola bo‘lsa-da, uning ichki dunyosi, orzu-umidlari, quvonch va qayg‘ulari shu qadar teran va ta'sirli tasvirlanganki, kitobxon beixtiyor uning taqdiriga sherik bo‘ladi. Yozuvchi bolaning ruhiyatidagi eng nozik o‘zgarishlarni, uning atrof-muhit bilan munosabatlarini mahorat bilan komrsatadi. Bu hikoyada ham haqiqatni bo‘yashga, uni yumshatishga urinish yo‘q. Bola hayotidagi qiyinchiliklar, uning ichki kechinmalari qanday bo‘lsa, shundayligicha tasvirlangan.

“Shafqatsiz realism” – haqiqatni bo‘yashdan qochish uslubi

Tanqidchilar Shukur Xolmirzayev uslubini “shafqatsiz realism” deb atashadi. Bu atama adibning hayotni ideallashtirmasdan, aksincha, uning eng og‘riqli, eng murakkab tomonlarini ham ochiq ko‘rsatish mahoratini ifodalaydi. U qishloq hayotining mashaqqatlarini, insonlarning og‘ir taqdirini, ijtimoiy adolatsizliklarni yozishdan cho‘chimadi. Bu “shafqatsiz realism” aslida yozuvchining hayotga, insonga bo‘lgan chuqur hurmati va muhabbatidan kelib chiqqan edi. Chunki u insonni, uning taqdirini, kurashlarini asl holicha ko‘rsatish orqali kitobxonni mustaqil fikrlashga, hayotni chuqroq anglashga undardi.

“Oq otli” hikoyasida u tog‘li hududlardagi odamlarning og‘ir turmushini, ularning tabiat bilan murakkab munosabatlarini haqqoniy tasvirlaydi. Bu tasvirda ortiqcha sentimentallik yo‘q, ammo kitobxon qahramonlarning taqdiriga befarq qaray olmaydi. Yozuvchi tog‘liklarning hayotidagi qiyinchiliklarni, ularning tabiat bilan bo‘lgan kurashini, bir-biriga bo‘lgan munosabatlarini realistik tasvirlaydi. Hikoyada hech qanday bo‘yoqdorlik, sun‘iy go‘zallashtirish yo‘q. Hammasi hayotdagi kabi oddiy va tabiiy. Aynan mana shu haqqoniylik asarning ta'sir kuchini oshiradi.

“Biy” hikoyasida esa u qishloq hayotidagi murakkab ijtimoiy munosabatlarni, odamlar o‘rtasidagi ziddiyatlarni realistik tasvirlaydi. Unda yaxshi va yomonning oddiy bo‘linishi yo‘q, balki hayotning o‘zidagi murakkablik, ziddiyatlar va ularning inson

taqdiriga ta'siri mahorat bilan ko'rsatilgan. Yozuvchi qishloq hayotining barcha murakkabliklarini, odamlar o'rtasidagi munosabatlarning nozik tomonlarini ochib beradi. U hech kimni oqlamaydi va hech kimni ayblamaydi, shunchaki hayotni qanday bo'lsa, shundayligicha ko'rsatadi. Bu esa o'quvchiga o'zi xulosa chiqarish imkonini beradi.

Milliy haqiqatni bo'yashdan qochish

Shukur Xolmirzayev milliy haqiqatni tasvirlashda ham o'z tamoyiliga sodiq qoldi. U o'zbek xalqining, ayniqsa tug'ilib o'sgan Boysun tog'laridagi odamlarning hayotini, ularning mentalitetini, urf-odatlarini chuqur o'rgandi va asarlarida aks ettirdi. Ammo bu aks ettirishda u milliy romantizmga berilmadi. U milliy qadriyatlarning go'zalligi bilan birga, ular ichidagi eskicha qarashlarni, jamiyat taraqqiyotiga to'sqinlik qilayotgan illatlarni ham ko'rsatdi. Uning asarlari orqali biz o'zbek xalqining ruhiy dunyosiga, uning orzu-umidlariga, kechmish va buguniga sayohat qilamiz. Ammo bu sayohat har doim ham yoqimli emas, ba'zan og'riqli va achchiq haqiqatlar bilan yuzma-yuz kelamiz.

“Qil ko'prik” romanida u o'tmish va hozirgi zamon o'rtasidagi murakkab dialektikani, milliy o'zlikni saqlash bilan birga zamon bilan hamnafas bo'lish zaruriyatini realistik tasvirlaydi. Unda yozuvchi o'z xalqiga nisbatan cheksiz muhabbat bilan birga, uning kamchiliklarini ko'rsatishdan tap tortmaydi. Roman orqali u milliy mentalitetning ijobiy va salbiy tomonlarini, an'analarning inson hayotidagi o'rnini, ularning zamon bilan to'qnashuvini mahorat bilan tasvirlaydi. Bu esa asarni chuqur falsafiy mazmun bilan boyitadi va kitobxonni o'ylantirishga majbur qiladi.

“Olabo'ji” romanida esa u milliy mentalitetning turli qirralarini, xalqimizga xos fazilatlar va illatlarni mahorat bilan tasvirlaydi. Roman qahramonlari orqali biz o'zbek xalqining murakkab ruhiy olamiga sayohat qilamiz, uning quvonch va qayg'ulariga sherik bo'lamiz. Yozuvchi milliy xarakterning eng nozik tomonlarini, uning ijobiy va salbiy jihatlarini realistik tasvirlaydi. U milliy qadriyatlarni ulug'lash bilan birga, ularning inson taraqqiyotiga to'sqinlik qilayotgan tomonlarini ham ko'rsatishdan cho'chimaydi. Aynan mana shu haqqoniylik romanning badiiy qiymatini oshiradi.

Inson ruhiyati haqiqatini izlash

Haqiqatni bo'yashni istamagan ijodkor sifatida Shukur Xolmirzayev inson ruhiyatining eng murakkab qatlamlariga kirib boradi. Uning qahramonlari bir qarashda oddiy ko'rinsa-da, ularning ichki dunyosi juda murakkab. Yozuvchi ularning ong osti kechinmalarini, ichki ziddiyatlarini, ruhiy iztiroblarini mahorat bilan ochib beradi. U inson ruhiyatining eng nozik qirralarini, eng murakkab kechinmalarini tasvirlashda o'ziga xos mahorat egasidir. Uning asarlarida inson ruhiyatining barcha qirralari –

sevgi va nafrat, quvonch va qayg'u, ishonch va shubha, jasorat va qo'rquv mahorat bilan tasvirlangan.

“So‘nggi bekat” romanida asosiy qahramonning hayot yo'li, uning izlanishlari, xatolari va tushunchalari orqali inson taqdirining murakkab labirintlariga sayohat qilamiz. Yozuvchi bu yerda ham haqiqatni yumshatishga urinmaydi – qahramonini ideallashtirmaydi, aksincha uning barcha zaif tomonlarini, ikkilanishlarini, ba'zan nomuvofiq harakatlarini ham ko'rsatadi. Roman qahramoni orqali biz insonning o'z hayoti, o'z taqdiri oldidagi mas'uliyatini, uning izlanishlar va xatolar orqali haqiqatni anglash yo'lini ko'ramiz. Yozuvchi inson ruhiyatining eng murakkab jihatlarini, uning ichki ziddiyatlarini mahorat bilan ochib beradi.

“Yo‘lovchi” romanida esa inson ruhiyatining eng murakkab qatlamlari, uning o'tmish va kelajak o'rtasidagi ikkilanishlari, o'zligini anglash yo'lidagi izlanishlari mahorat bilan tasvirlangan. Roman qahramoni orqali yozuvchi inson taqdirining murakkabligini, uning o'z hayoti uchun mas'uliyatini chuqur falsafiy tahlil qiladi. Yozuvchi inson ruhiyatidagi eng nozik o'zgarishlarni, uning atrof-muhit bilan munosabatlaridagi murakkabliklarni mahorat bilan ko'rsatadi. Bu romanda ham haqiqatni bo'yashga, uni yumshatishga urinish yo‘q.

Zamon haqiqati va inson mas'uliyati

Shukur Xolmirzayev asarlarida zamon haqiqati va inson mas'uliyati masalasi chuqur yoritilgan. U insonning o'z taqdiri, jamiyat va tarix oldidagi mas'uliyatini turli qirralardan yoritadi. Bunda ham u haqiqatni bo'yashga urinmaydi – insonning mas'uliyatdan qochishini, o'z xatolarini oqlashga urinishlarini, ikkilanuvchanligini ham real tasvirlaydi. Uning asarlarida inson o'z hayoti, o'z tanlovlari, o'z qarorlari uchun mas'ul ekanligi g'oyasi yetakchilik qiladi.

“Yo‘lovchi” romanida asar qahramoni o'z hayoti davomida turli tanlovlar oldida turadi va bu tanlovlarning oqibatlari bilan yuzma-yuz keladi. Yozuvchi oddiy va oson yo'llarni ko'rsatmaydi, balki har bir tanlovning narxi borligini, har bir qaror o'z oqibatlariga ega ekanligini haqqoniy tasvirlaydi. Qahramonning hayoti davomida qilgan tanlovlari, ularning oqibatlari va bu oqibatlar bilan yuzma-yuz kelishi orqali yozuvchi inson mas'uliyatining murakkabligini ko'rsatadi. U insonni oqlashga ham, ayblashga ham urinmaydi, shunchaki hayotiy haqiqatni qanday bo'lsa, shundayligicha tasvirlaydi.

Abdulla Qahhor an'analari va Shukur Xolmirzayev

Shukur Xolmirzayev ijodida ustoz adib Abdulla Qahhor an'analari muhim o'rin tutadi. Abdulla Qahhor o'z vaqtida yosh yozuvchining “To'lqinlar” qissasini yuqori baholab, unga katta umid bog'lagan edi. Bu e'tirof Shukur Xolmirzayev uchun kuchli turtki bo'ldi. U Abdulla Qahhorning hayotni haqqoniy tasvirlash, inson ruhiyatiga chuqur

kirib borish, ortiqcha so'zlardan qochish kabi tamoyillarini o'z ijodida davom ettirdi. Ammo u shu bilan birga o'ziga xos uslubini ham yarata oldi. Abdulla Qahhorning realistik an'alarini davom ettirgan holda, u o'zining “shafqatsiz realism” uslubini yaratdi va o'zbek nasrining rivojiga ulkan hissa qo'shdi.

Xulosa o`rnida aytganda, haqiqatni bo'yashni istamagan ijodkor – bu Shukur Xolmirzayevning eng to'g'ri ta'rifidir. U hayotni bezashga, sun'iy ravishda “yaxshilash”ga urinmadi. Oddiy insonlarning murakkab taqdirini, ularning quvonch va qayg'ularini, yutuq va mag'lubiyatlarini haqqoniy tasvirladi. Bugun uning asarlarini qayta o'qiganimizda, ulardagi haqiqatning qanchalik chuqur va teran ekanligini yana bir bor anglaymiz. Bu haqiqat ba'zan achchiq, ba'zan og'riqli, lekin u doimo pok va samimiy. Aynan mana shu haqiqatga sadoqat Shukur Xolmirzayevni o'zbek adabiyotining buyuk siymolaridan biriga aylantirdi. Uning asarlari avlodlar o'zgarishi bilan eskirib qolmaydi, chunki ularda aks etgan haqiqatlar abadiy. Inson, uning ruhiyati, izlanishlari, quvonch va qayg'ulari – bular hamma zamonlarda ham o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Shukur Xolmirzayev bizga mana shu abadiy mavzularni haqqoniy, samimiy va teran tasvirlab bergan ijodkor sifatida qalbimizda yashaydi. Uning haqiqatga sadoqati, hayotni bezaksiz tasvirlash mahorati keyingi avlod yozuvchilari uchun ham muhim maktab bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Shukur Xolmirzayev. Vikipediya, ochiq ensiklopediya.
2. XOLMIRZAYEV Shukur. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. [Qomus.INFO](#).
3. Yangibayeva N., Hatamova N., Rahimova M. TRADITIONAL MOTIFS IN THE WORK OF SHUKUR KHOLMIRZAYEV // Development and innovations in science. – 2025. – №4(4). – B. 29-33.
4. Mirzayeva N. The ARTISTIC PSYCHOLOGICAL INTERPRETATION OF NATURE AND HUMAN RELATIONS IN THE STORIES OF SHUKUR KHOLMIRZAEV // Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti konferensiyalari. – 2025.
5. Karimov H. Shukur Xolmirzayev. – Toshkent, 1999.
6. Doniyorova Sh. Ijodkor va uslub. – Toshkent, 2004.